

18 november 2020

Bart Maddens, politicoloog en gewoon hoogleraar aan de KU Leuven

Politici hebben een koning nodig

Het koningschap is sinds Bijbelse tijden weliswaar geëvolueerd, desondanks is het in wezen ongewijzigd gebleven. De koning hoeft aan niemand rekenschap af te leggen. Bart Maddens beschouwt de koning binnen het huidige politieke systeem als een soort van "black box". Niemand weet precies wat daarin gebeurt. Israël heeft het intussen wel gehad met koningen.

De consternatie was groot toen het schandaal losbarstte. Zeker, geruchten over het liederlijke leven van het staatshoofd deden al lang de ronde. Hij zou een relatie hebben met de vrouw van een generaal, zei men. Toen die vrouw zwanger werd, fluisterden sommigen dat het staatshoofd de vader was. En dan kwam het bericht dat de generaal was gesneuveld aan het front. Toeval, dacht men eerst. Tot de stafchef van het leger uit de biecht klapte. Zorg ervoor dat de generaal sneuvelt, had het staatshoofd hem bevolen. Stuur hem naar een vooruitgeschoven positie aan het front en trek daarna de rest van het leger terug. Er was geen twijfel mogelijk: het staatshoofd had op een schandelijke wijze misbruik gemaakt van zijn macht. Kon hij nog iets anders doen dan ontslag nemen?

Koning David

Nee, het staatshoofd heeft geen ontslag genomen. De Bijbelvaste lezer heeft intussen al lang begrepen dat ik het hier heb over koning David en Batseba (2 Samuël 1). In de godsdienstlessen werd allicht niet al te lang stilgestaan bij die feiten. En er is natuurlijk ook de magische aura rond koning David. Wegens dat alles dacht ik altijd dat het hier ging om een slippertje van de koning, een fait divers haast. Dat is natuurlijk niet zo. Koning David heeft met Batseba een dynastie gesticht die eeuwenlang heeft geregeerd en waarvan ook Jezus afstamt. Dat is dus een stamboom die ontstaan is uit zonde. In het Oude Testament wordt geen poging gedaan dat te verbloemen. Ook niet in het Nieuwe Testament, want Mattheüs laat niet na er fijntjes naar te verwijzen als hij de stamboom van Jezus schetst (1, 6).

De negatieve toonzetting over de koningen is haast een constante in het Oude Testament. De meeste koningen moeten het ontgelden. Bijna allemaal laten ze zich verleiden tot afgoderij. Zelfs koning Salomon, de iconische wijze vorst, gaat finaal uit de bocht: "Op zijn oude dag werd Salomon door zijn vrouwen tot de dienst van vreemde goden verleid" (1 Koningen 1u, 4). Het wanbeleid van de koningen leidt tot de splitsing van het rijk en finaal tot de Babylonische ballingschap.

Ontrouw

Koningschap en afgoderij staan in de Bijbel dicht bij elkaar. Dat komt deels omdat de koningen steeds opnieuw God ontrouw zijn. Maar daarnaast wordt ook het vereren van de koning gezien als een vorm van afgoderij. Dat blijkt duidelijk uit de sleutelpassage waar de oudsten van Israël aan

rechter Samuël vragen: "Geef ons een koning om ons te regeren". Samuël is ontstemd, want die vraag is in zijn ogen een misdaad. Ook God reageert allesbehalve enthousiast: "Niet u hebben ze verworpen, maar Mij", zegt Hij tot Samuël. "Mij willen ze niet meer als Koning over zich hebben. Welnu, geef ze hun zin, alleen moet ge hen uitdrukkelijk waarschuwen" (1 Samuël 8, 6-9).

Externe autoriteit

Maar waarom dan willen de oudsten van Israël per se een koning? Wat maakt een koning zo verschillend van de rechters? Het lijkt erop dat Israël behoefte heeft aan een externe autoriteit die door God wordt aangesteld en die als het ware buiten en boven de menselijke verantwoordelijkheid staat. Als plaatsvervanger van God krijgt de koning de macht, zonder daarvoor rekenschap te hoeven afleggen. Omgekeerd worden de oudsten ontheven van hun verantwoordelijkheid, omdat de koning voortaan beslist, in naam van God. Zelfs over het aanduiden van een opvolger hoeven ze zich niet langer te bekommeren, want dat wordt voortaan geregeld door erfopvolging. Hoezeer het koningschap ook is geëvolueerd, toch is het model ten gronde ongewijzigd gebleven. De koning hoeft zelf aan niemand rekenschap af te leggen. Maar de politici kunnen hun verantwoordelijkheid wel op hem afschuiven. In een van de laatste afleveringen van de formatie-soap zagen we daarvan nog een sterk staaltje. "Ik wil niet meer onderhandelen met Georges-Louis Bouchez", klonk het stoer bij Conner Rousseau. Het leek over en uit voor Vivaldi. Alleen, Rousseau had erop gerekend dat de andere partijen hem zouden volgen. Maar dat gebeurde niet. Plots stond hij alleen en dreigde hij de schuld te krijgen voor de mislukking. Hij moest dus een pijnlijke bocht nemen. Gelukkig was daar de koning. Die vroeg aan Rousseau toch verder te onderhandelen. Waarop die reageerde: "Als de koning dat vraagt, kun je dat toch niet weigeren". Op die manier was zijn gezicht gered en hoefde hij zijn inschattingsfout niet te bekennen.

De koning is binnen het politieke systeem een soort van "*black box*". Niemand weet wat daarin precies gebeurt. In de middeleeuwen geloofde men dat de koning de wil van God vertolkte. Vandaag hoor je de politici dat niet meer zeggen. Maar wat zit er dan wel in die zwarte doos, als het God niet is? Wie is de buikspreker achter de koninklijke pop? Voor een stuk zijn dat de partijvoorzitters zelf. Rousseau zal zelf wel aan de koning gezegd hebben dat hij bij nader inzien verder in zee wou met Bouchez. Eerst fluisteren de partijvoorzitters de koning in wat hij moet beslissen. En dan zeggen ze: "wie zijn wij om de beslissingen van de koning in vraag te stellen?" En als het verkeerd uitdraait, dan kunnen ze hun handen in onschuld wassen.

President

Volgens de voorstanders van de monarchie hebben we zo een obscuur mechanisme nodig om het politieke systeem te doen werken. België kan niet zonder een koning, hoor je vaak. Dat is het moderne equivalent van het Bijbelse "Geef ons een koning". In werkelijkheid is het een zwaktebod. Politici hebben een koning nodig omdat ze zelf geen verantwoordelijkheid kunnen of willen nemen. Israël heeft het in elk geval gehad met de koningen. Het staatshoofd is een president die om de 7 jaar wordt verkozen door de Knesset. Zou er na de Tweede Wereldoorlog ooit iemand ernstig hebben overwogen om van de nieuwe staat Israël een monarchie te maken? Dat zou me verwonderen. Daarvoor kennen de joden de Bijbel te goed. Ze hebben één keer de waarschuwing van God in de wind geslagen en hebben hun les geleerd. Zou België daar geen voorbeeld aan kunnen nemen?

Annex

Het volk wil een koning

Bart Maddens verwijst naar het boek Samuel, waarin Samuel de opdracht krijgt het volk dat een koning wil, te waarschuwen.

Het loont de moeite die waarschuwing van dichterbij te bekijken.

Toen Samuël oud geworden was, stelde hij zijn zonen als rechters over Israël aan. Maar de zonen bewandelden niet de wegen van hun vader; zij waren op hun eigen voordeel uit, namen geschenken aan en verkrachtten het recht. Daarom kwamen de oudsten van Israël bijeen, gingen naar Samuël in Rama en zeiden tegen hem: 'U bent oud geworden, en uw zonen bewandelen uw wegen niet. Stel daarom een koning aan om rechter over ons te zijn, zoals alle volken er een hebben.'

Samuël vond het ongepast dat ze voorstelden. Daarom bad hij tot de heer. Maar de heer zei tegen Samuël: 'Ga in op hun verzoek, maar waarschuw hen helder en duidelijk en zet hun uiteen welke rechten de koning die over hen heerst, zal laten gelden.'

Samuël bracht het volk dat hem om een koning gevraagd had, op de hoogte van wat de heer had gezegd. Hij zei: **'De koning die over u heerst zal de volgende rechten laten gelden: uw zonen zal hij opeisen voor zijn wagens, voor zijn paarden en om zijn wagen te escorteren, om ze aan te stellen als leiders van duizend en leiders van vijftig, om zijn akkers te ploegen, zijn oogst binnen te halen, wapens te maken voor de oorlog en zijn wagens uit te rusten. Uw dochters zal hij opeisen om zalf te bereiden, te koken en te bakken. Uw beste akkers, wijngaarden en olijftuinen zal hij van u afnemen en ze aan zijn dienaren geven. Van uw oogsten en de opbrengst van uw wijngaarden zal hij tienden heffen en die aan zijn hovelingen en dienaren geven. Uw slaven en slavinnen, uw sterkste jongemannen en uw ezels zal hij voor zichzelf laten werken. Van uw schapen en geiten zal hij tienden heffen. Zo wordt u zijn slaven. Als het zover is, zult u bij de heer uw beklag doen over de koning die u zelf gewild hebt, maar dan zal de heer niet antwoorden.'**

1 Samuel 8, 1-18

Zo. Dat verwachtte je misschien niet van de Bijbel. Maar het is wel glashelder, en waarlijk profetisch.